

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2020

Kemal ÇİNKO

Arş. Gör., İstanbul Gelişim
Üniversitesi / Türkiye
kcinko@gelisim.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6019-3313>

Aylak Adam Romanına Farklı Bir Yaklaşım: Bir Puer Aeternus Arketipi Olarak Bay C.

*A Different Approach to Aylak Adam: Mr. C. As a Puer
Aeternus Archetype*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 07.10.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 21.11.2020

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2020

Atıf/Citation

Çinko, Kemal (2020). Aylak Adam Romanına Farklı Bir Yaklaşım: Bir Puer Aeternus Arketipi Olarak Bay C., *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (4), s. 950-962. DOI: 10.34083/akaded.807256.

Çinko, Kemal (2020). A Different Approach to Aylak Adam: Mr. C. As a Puer Aeternus Archetype, *Journal of Academic Language and Literature*, 4 (4), p. 950-962. DOI: 10.34083/akaded.807256.

<https://doi.org/10.34083/akaded.807256>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Carl Gustav Jung psikoloji biliminin öncülerinden biri olup analitik psikolojinin kurucusu olarak tanınmaktadır. Jung'un psikoloji literatürüne kazandırdığı önemli terimlerden biri "arketip"tir. Ana örnek, ilk örnek, ilk model gibi anlamlara gelen arketip kavramını Jung kolektif bilinçdışının çekirdek yapıları olarak değerlendirmiştir. Jung temelde dört arketip tanımlamıştır. Ancak ona göre bu arketiplerin sayısı aslında sınırsızdır. Jung'un tanımladığı çok sayıda arketipten biri de çocuk arketipidir. Puer aeternus ise "ebedî çocukluk" olarak bu arketip içinde yer alır.

Arketip kavramı edebi eserlerde de çokça yansıması bulmuştur. Nitekim Yusuf Atılgan'ın ilk romanı olan *Aylak Adam* romanında da roman başkışısı Bay C.'de puer aeternus/ebedî çocukluk arketipiyle uyumlu birçok taraf olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın amacı çokça Oedipus karmaşası merkeze alınarak değerlendirilen C.'ye farklı bir açıdan yaklaşarak onun puer aeternus ile uyumlu yanlarını ortaya koymaktır. Bu amaçla çalışmada öncelikle arketipler hakkında bilgi verilmiş, puer aeternus arketipi tanıtılmış ve C.'nin bu arketip ile birçok yandan uyduğu örneklenerek onu bir ebedî çocuk olarak değerlendirmenin mümkün olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: Carl Gustav Jung, arketip, puer aeternus (ebedî çocuk), Bay C., anne

Abstract

Carl Gustav Jung is one of the pioneers of the science of psychology and is known as the founder of analytical psychology. One of the important terms that he brought to psychology literature is the "archetype". The term archetype, which can mean the main example, the first example, the first model, was considered by Jung as the core structures of the collective unconscious. Jung basically defines four archetypes, but according to him the number of these archetypes is actually unlimited. One of the many archetypes that Jung defined is the child archetype. Puer aeternus is included in this archetype as "eternal childhood".

*The archetypal also found much reflection in literary works. As a matter of fact, in the novel *Aylak Adam*, which is the first novel of Yusuf Atılgan, it was seen that there were many sides compatible with the puer aeternus / eternal childhood archetype in the roman character Mr. C. Many times, Mr. C. has been evaluated by taking the Oedipus complex to the center. The aim of this study is to approach C. from a different angle and reveal his harmonious aspects with the puer aeternus archetype. For this purpose, firstly, information about archetypes was given. Then puer aeternus archetype introduced and it has been concluded that C. is compatible with this archetype on many sides and it is possible to evaluate him as an eternal child.*

Keywords: Carl Gustav Jung, archetype, puer aeternus (eternal child), Mr. C., mother

Giriş

Carl Gustav Jung analitik psikolojinin kurucusudur. Jung kişisel bilinçdışı, kolektif bilinçdışı, arketipler gibi terimleri psikoloji literatürüne kazandırarak psikoloji bilimine önemli katkılar sağlamış öncü bir bilim insanıdır. Jung terminolojisinde kişilik bir bütün olarak “psişe” sözcüğü ile ifade olunmaktadır. Psişe çok çeşitli ancak kendi aralarında iletişim durumunda olan birtakım sistemlerden ve katmanlardan oluşmaktadır (Hall ve Nordby, 2016: 30-31). Jung psişeyi bilinç ve bilinçdışı olarak ikiye ayırmıştır. Bilinçdışı da kendi içinde kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı olarak ayrılmaktadır.

Kişisel bilinçdışı, bilince ulaşamayacak ya da bilinçte kalamayacak kadar zayıf bütün yaşantıların depolandığı yerdir. Bunlar her an bilinçte bulunmaz, gerektiğinde çağrılırlar. Örneğin belli bir anda bizim için önemli olmayan herhangi bir bilgiyi öğrenebiliriz. Bu bilgilerden yararlanma sırası yıllar sonra gelebilir ve kişisel bilinçdışından çağrılabilirler (Hall ve Nordby, 2016: 34). Jung bu bastırılmış eğilimlerin kişisel bilinçdışına ait olduğunu ve kaybolup gitmekten ziyade bir bahçenin köşesinde birden bitiveren yabancı otlara benzediklerini söylemektedir (Fordham, 1999: 58).

Kolektif bilinçdışı her insanın doğuştan getirdiği ve içeriğini ilk insandan bu yana yaşanan tipik psikik etkileşimlerin oluşturduğu (tehlike, korku, cinsellik, doğum, ölüm...vb.) bir yapıdır. Hall ve Nordby konuyu aydınlatmak için açıklayıcı bir örnek verirler. Örneğin bir insan yılanlardan korktuğunu düşünürsek bu insanın korkusunu yılanlarla ilişkili bir yaşantıdan öğrenmesi gerekmemektedir. İlk atalarımız böyle bir korkunun yaşantısını kuşaklar boyunca yaşadığından, yılanlardan korkma eğilimi de bize kalıtımla geçmiş ve sonunda beyinlerimize kazınmıştır (2016: 39). Yani bilinçdışı, zihnin tamamıyla kişisel olan, tamamen kişi tarafından yaşanan deneyimlerinden oluşmaz. Kolektif bilinçdışını oluşturan esasında türe ait tecrübelerdir. Bu tecrübelerin uzun süreler boyunca ve çok defa yaşanması sonucunda kolektif bilinçdışı oluşur.

Kolektif bilinçdışının çekirdek yapıları arketiplerdir. Arketipler evrensel ve kişiliğimizin, davranışlarımızın oluşmasında büyük rol oynarlar. İmgelere dönüşen ruhsal süreçler, insan davranışlarının en eski modelleri veya içgüdülerin kendi portreleri olarak tanımlanabilirler (Kabalıcı, 2019: 151). Jung onları “insanı insan kılan özellikler, insan eylemlerinin insana özgü biçimleri” (Jung, 2009: 20) olarak tarif etmektedir. Jung temelde dört arketip tanımlamaktadır. Ancak ona göre bu arketiplerin sayısı aslında sınırsızdır.

Jung’un temelde tanımladığı dört arketip; persona, gölge, anima-animus ve kendiliktir. Persona kişinin insanlar arasında takındığı bir “maske” hükmündedir. Bu maskeyi takınmada amaç toplum tarafından kabul edilmek ve toplumda iyi bir izlenim yaratmaktır (Hall ve Nordby 2016: 43). Kişilik sosyal çevrede adeta bir rol oynamaktadır ve arketip de oynanan bu rolle alakalıdır. Birey dış dünyayla uyumlu

olmak ve toplum nezdinde kabul edilebilirliğini sağlamak amacıyla bu rolleri oynamaktadır.

Gölge içimizde engellediğimiz her şeyi yapmak isteyen, olamadığımız her şey olan varlıktır (Fordham, 1999: 61). Gölge ilkel ve denetimsizdir. Gölge arketipini insanın hayvanî yönü olarak değerlendirebiliriz. Anima arketipi erkek psişenin dışı yanını, animus arketipi ise dışı psişenin erkeksi yanını temsil eder (Hall ve Nordby, 2016: 46). Anima erkek bilinçaltındaki dişil kişilik, animus kadın bilinçaltındaki eril kişilik olarak değerlendirilebilir.

Jung'un terminolojisinde kendilik ise birleşmiş bir zihin olarak değerlendirilir. Bilincin merkezinde ego yatarken kişiliğin merkezinde benlik bulunur. "Bilincin merkezi olan ego, kendisine bilinç dışı içerikler eklemeye çalışırsa yok olma tehlikesine girer. Eğer kendi sonsuz gücüne olan inancının birazından kurtulabilirse, canlılık ve yaşama isteğiyle bilinç ve bilinç dışı arasında yeni bir durum elde edebilir. Hem bilince hem de bilinç dışına ait olanı kapsayabilir. Böylece yeni bir kişilik merkezi, Jung'un deyimiyle "öz" yani "kendilik" ortaya çıkararak bütünlüğün merkezi olur." (Serrican Kabalcı, 2018: 63). Jung'un psikoloji kuramına göre "ben" bilinç alanının tek merkezi olsa da psişenin bütününe denk sayılmamaktadır. Bu yüzden Jung, ben ile benlik arasında bir ayrıma gitmiştir ve Benlik'i ideal bir büyüklük olarak değerlendirmiştir: "(...)bu anlamda Benlik, Ben'i saran ve içeren bir (ideal) büyüklük olacaktır. Bilinç dışı fantazide Benlik, Goethe ile Faaust ya da Zerdüşt ile Nietzsche ilişkisinde olduğu gibi genellikle üst ya da ideal kişilik olarak ortaya çıkar." (Jung, 2015: 52-53).

Çocuk Arketipi ve Puer Aeternus

Jung'un tanımladığı çok sayıda arketipten biri çocuk arketipidir. Temelde geleceği ve yeniden doğuşu sembolize eden çocuk arketipi kendi içerisinde yaralı, yetim, bağımlı, masum, doğa, kutsal ve ebedî çocuk gibi farklı şekillerde görülebilir (Serrican Kabalcı, 2018: 222). Çocuk arketipi içinde de, büyümeyen ve sürekli çocuk kalan kişileri tanımlamak için puer aeternus/ebedî çocuk arketipi yer alır (Serrican Kabalcı, 2019: 152). Bu konuyu aydınlatmak için dikkatimizi mitolojiye çevirmek yerinde olacaktır. Jung mitleri incelemek için oldukça fazla vakit harcamıştır; çünkü onları insan doğasının en temel açıklanış biçimleri olarak kabul etmektedir (Fordham, 1999: 30). Nitekim konuya Robert Segal de *Mit* adlı eserinde temas etmiş ve Jung'un Adonis'i sonu gelmeyen çocukluk ya da puer aeternus hâlinin en önde gelen arketipi olarak gördüğünden bahsetmiştir (2012: 145). Bu bağlamda Adonis mitinden kısaca bahsetmek konumuz için yararlı olacaktır.

Suriye kralı Theisas'ın Myrra ya da Smyrna adında bir kızı vardır. Aphrodite'nin öfkesi onda babasıyla ensest ilişki kurma arzusu uyandırır. Smyrna dadısının yardımıyla babasını kandırmayı başarır ve onunla birlikte olur. On ikinci gece sonunda Theisas, kızının oyunu fark eder ve onu öldürmek ister. Smyrna kaçır ve tanrılara sığınır. Tanrılar ona acıyarak onu bir ağaca dönüştürürler. On ay sonunda ağaç çatlar

ve Adonis dünyaya gelir. Çocuğun güzelliğinden etkilenen Aphrodite onu alır ve yetiştirmesi için gizlice Persephone'ye emanet eder. Persephone de çocuğu görünce aşık olur ve onu geri vermek istemez. İki tanrıça arasındaki kavgada Zeus hakemlik yapar ve Adonis'in yılın üçte birini Aphrodite ile, üçte birini Persephone ile ve kalan üçte birini istediği yerde geçirmesine karar verir. Adonis her zaman yılın üçte ikisini Aphrodite ile geçirir. Artemis'in öfkesi Adonis'in başına bir yaban domuzu musallat eder ve bir av sırasında yaralanıp ölür. (Grimal, 2012: 3-4-5).

Segal'e göre bu mitin amacı kendini mitin arketipiyle özdeşleştirenlere bir tür uyarıda bulunmaktır. Adonis gibi puer olarak yaşamak, psikolojik açıdan bir çocuk olarak hatta "fetüs" olarak yaşamaya benzer. Adonis puer aeternus arketipinin özelliklerine sahiptir. O bir puer olarak sonu gelmez bir çocukluk yaşamaktadır. Puer kişilik ana tanrıça arketipinin büyüüne kapılmıştır. Kendini onun etkisinden bir türlü kurtaramaz. Bundan dolayı da karşısına çıkan hiçbir baskın dişiye direnç gösteremez. Dişilere kendini teslim etmesi sürekli geri dönmeye çalıştığı ana tanrıça arketipine de kendini teslim etmesi anlamına gelir. Bir puer bu bağlamda yaşamını ancak "anne" üstünden sürdürebilir ve asla kök salamaz. Puer, Oidipus kompleksine zıt olarak hakimiyet değil teslimiyet ister. Dolayısıyla doğum anına geri dönmek onun en büyük arzudur (Segal, 2012: 146-147). Nitekim doğum anına geri dönüş meselesine Otto Rank da temas etmiş ve insanın yaşamındaki kaygıların çoğunu doğum anında yaşanan ayrılık kaygısının tekrarı olarak yorumlamıştır. Ona göre doğum travması sonucu yitirdiklerine karşılık bebek, annesinin de yardımıyla yeni ilişkiler kurarak çevresiyle birlikte olur. Ancak gelişim sürecinin doğal sonucu olarak kurulan beraberlikler ileride yenilerinin kurulması üzerine daima sona erer ve ayrılık kaygısı yaşamın her aşamasında yeniden yaşanır. Bu zorluklar da annenin sığınağına geri dönme isteğini kuvvetlendirir (Rank, 2001: 8-9). Bu bağlamda değerlendirdiğimizde puer kişiliğin amacı her zaman anneye, hatta güvende olduğu ilk yere yani ana rahmine dönmektedir.

Puer çekici bulduğu kadınları ana tanrıçanın bir yansıması olarak görmekten kendini alamaz. Kendisi için en doğru şeyin "mistik birleşme" olduğuna inanır. Uyumsuzluğunun farkındadır ve bunu gururla taşır (Segal, 2012: 148). Segal, eserinde puer arketipinin karşıtının "kahraman" arketipi olduğunu söyler ve bir kahramanın sağlam bir işe ve eşe sahip olduğunu ancak puerin asla bunlardan birine sahip olmadığını dile getirir. Kahraman amacına ulaşmak için her şeyini tehlikeye atar fakat puer kendini bir şeye adayamaz. Adonis tam anlamıyla bir puerdir çünkü asla evlenmez, çalışmaz ve genç ölür; yani hiçbir zaman büyüyemez (2012: 149). Adonis yılın belli zamanlarını hep tanrıçaların yanında geçirir. Yani bir bakıma hep bir ana-tanrıça gözetimi altındadır. Adonis bu tanrıçalara karşı çıkamaz. Fakat bu onun duyduğu cinsel arzularla sınırlı değildir. Onları cinsel ilişkiye girebileceği güzel dişiler olarak değil, iç içe geçebileceği "anneler" olarak görmektedir (Segal, 2012: 150). Puer aeternus arketipinin temelde bir anne arayışı içinde olduğunu bu örnek açıkça göstermektedir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında puer aeternus arketipinin baskın özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Bir puer yaşamını ancak anne üstünden sürdürebilir. Onun temel amacı anneye ve dolaylı olarak doğum anına geri dönmektir.
2. Puer hiçbir baskın dışıye direnç gösteremez. Onları mistik bir şekilde bütünleşebileceği anneler olarak görür.
3. Puer hakimiyet değil teslimiyet ister.
4. Bir işi yoktur.
5. Asla evlenmez.
6. Genç ölür.

Şimdi dikkatimizi *Aylak Adam* romanına yöneltip sıralanan bu özelliklerin yansımalarını roman başkışı Bay C. üzerinden tahlil edebiliriz.

Bir Puer Aeternus Olarak Bay C.

Bu çalışmada amacımız *Aylak Adam* romanını arketipsel eleştiri yaklaşımıyla incelemektir. Edebi eserin yaratım sürecinde yazar hem kendi dünyasını hem de dile getirmek istediği dünyayı çeşitli sembollerle eserine yansıtır. Bu semboller arasında Jung tarafından arketip olarak adlandırılan kolektif bilinçaltının yansımaları da bulunur. Arketipler bu bağlamda edebi eserlerde de karşımıza çıkan ortak bilinçdışı öğeleridirler (Serrican, 2015: 1211). Bu bağlamda Berna Moran'ın "arketipçi eleştiri" konusunda görüşlerine bakmak faydalı olacaktır. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* eserinde Moran, arketipçi eleştiriye "esere dönük eleştiri" başlığı altında değerlendirir. Edebiyatta yer alan arketipleri ölü alegoriler olarak değerlendirmemek gerekir. Çünkü bunlar insan yaşantısının çok eski temel formları hükmündedir. Arketipleri kullanan sanatçı kendi kişisel yaşantılarını aşarak evrensele dokunmuş ve kişisel sesinden daha güçlü bir sesle okura seslenmiş olur (2010: 224). Kanaatimizce Yusuf Atılgan da eserinde bilinçli veya bilinçsiz olarak okura bu şekilde seslenmektedir.

Aylak Adam Yusuf Atılgan'ın ilk romanıdır. İlk baskısı 1959 yılında Varlık Yayınları tarafından yapılmıştır. Roman, modernist yapısı sayesinde derin okumaya elverişli ve farklı yorumlar geliştirmeye açık bir eserdir. *Aylak Adam* genel konusu itibariyle bir "arayışın" romanı olma özelliği taşımaktadır. Peki neyi arar roman başkışisi Bay C.? Nurdan Gürbilek kitabında bu konuya temas etmiş ve Bay C.'nin yapmacıksız, süssüz sevgiyi aradığını dile getirmiştir: "Aradığı, cinselliğiyle var olan bir kadın değil, cinselliği önceleyen, ona cinselliğin çatışmalarını yaşatmayacak bir kadındır, daha çok da bir yüzdür, bir kadın yüzü." (2010: 60). Bu arayış kanaatimizce C.'nin bir yaşındayken kaybettiği annesini arayışıdır. C. annesinin onda yarattığı boşluğu dolduracak, onun yerine koyabileceği, onu saf bir şekilde sevecek bir kadını, yani gerçek sevgiyi aramaktadır. Nitekim Uğurlu da *Aylak Adam* romanındaki arayış

izleğine temas etmiş ve romandaki göstergelerin derin yapısına bakıldığında C.'nin arayışının bir ucuyla içinden çıktığı yere; eve, aileye ve özellikle de anneye yöneldiğini söylemiştir (2008: 1721).

Puer aeternus arketipinin yukarıda sıraladığımız özelliklerinden birincisi puerin hayatını anne üzerinden devam ettirme güdüsü ve temelde doğum anına yani ilk güvende olduğu alana -ana rahmine- dönüş isteğidir. Bay C.'de bu özellik onun romandaki temel arayışı noktasında bize gösterilmektedir. Daha romanın ilk cümlesinde bile C.'nin içindeki sıkıntıdan bahsedilir: “*Birden kaldırımlardan taşan kalabalıkta onun da olabileceği aklıma geldi. İçimdeki sıkıntı eridi.*” (Atılğan, 2017: 13). Bu sıkıntı C.'nin annesinin yerine koyabileceği gerçek sevgi arayışının onda yarattığı iç sıkıntısıdır. İçinde annesini erken yaşta kaybetmenin yarattığı bir boşluk vardır ve bunu dolaylı olarak dile getirir: “*İçinizde boşluklar yok. Neden ben de sizin gibi olamıyorum? Bir ben miyim düşünen? Bir ben miyim yalnız?*” (Atılğan, 2017: 49). C.'nin temeldeki eksikliğini kendi ağzından dile getirdiği en önemli yerlerden biri kanaatimizce romanda geçen zengin-paralı ayrımı bölümüdür:

- Pintilik etme sakın. İstakoz ister misin? dedi.
- Ah, hep senin zengin olduğunu unutuyorum.
- Zengin değilim ben. Paralıyım.
- Farkı var mı?
- Çok. (Atılğan, 2017: 101).

C. bu farkı romanda açıklamaz. Fakat şu şekilde bir yorum geliştirmek mümkündür: Zenginlik sadece parayla sahip olunan bir şey değildir. İnsanın gönlü zengin olur, duyguları zengin olur, yaşayışı zengin olur, mutluluk bakımından zengin olur...vb. Bay C.'ye baktığımızda bunları görmeyiz. O sadece parasal açıdan zengindir ve bunu zenginlik olarak değil paralılık olarak değerlendirir. Zenginlik elde etmek istenilen şeyin eksikliğini hissetmemekse, C. temelde aradığı gerçek sevginin eksikliğini sürekli olarak hissetmektedir, annesinin eksikliğini hissetmektedir ve dolayısıyla bu durum zenginliğe engeldir. C.'nin cebi doludur fakat ruhundaki büyük eksiklik bâkidir. Bu eksikliği dile getirdiği bir başka roman sahnesi ise şöyledir: C. eve gelir, sigara küllüğünü aramaktadır fakat bulamaz: “*...Bunca lüzumsuz eşya vardı da, neden en gereken, bir sigara küllüğü yoktu. Kadınlar da böyleydi. Dünyada gereğinden çok kadın vardı ama yalnız bir teki yoktu.*” (Atılğan, 2017: 119). Temelde arayıp bulamadığı, gerçek sevgiyi göreceği kadın yoktur. Annesinin boşluğunu doldurabilecek, kayıtsız şartsız teslim olabileceği kadın yanında yoktur. C. bu durumdan şikayetini yukarıdaki cümlelerle dile getirmiştir. C.'nin arayışını kendi ağzıyla ifadeyle ettiği en mühim yer romanın sonundaki tutamak meselesinin konuşulduğu bölümdür. Sadık C.'ye içmediği zamanlar ne yaptığını sorar. C., “*O zaman ararım.*” der. “*...Ben toplumdaki değerlerin iki yüzlülüğünü, sahteliğini, gülünçlüğünü görelî beri, gülünç olmayan tek tutamağı arıyorum: Gerçek sevgiyi! Bir kadın. Birbirimize yeteceğimiz, benimle birlik düşünen, duyan, seven bir kadın!*”

(Atılgan, 2017: 183). Burada C.'nin aradığı kadın, onun gibi duyabilecek, onun gibi karşılıksız sevecek tek kadın aslında annesidir. O böyle bir kadını yani annesini aramaktadır. Annesi, C.'nin ilk sevgi objesidir; C.'nin imgeselde kalan ilk aşkı, gerçek özüdür (Bayrak, 2018: 372). Burada da açıkça görüldüğü gibi C. gerçek sevgiyi, bir nevi annesinden almaya hasret kaldığı sevgiyi bulabileceği ve onun yerine koyabileceği kadını aramaktadır. Bir puer yaşamını ancak anne üstünden sürdürebilir demiştik. Bu noktadan hareketle C.'nin savruluşu ve tutunamayışının yani hayatını tam anlamıyla sürdürememesinin sebebi kanaatimizce ondaki bu eksikliklerdir. Bir puer kişilik olan Bay C.'nin roman boyunca amacı bu eksikliğini gidermeye çalışmak olmuştur. Bu bağlamda denilebilir ki, C. aynı bir puer gibi ana tanrıça arketipinin büyüüne kapılmıştır.

Puerin ikinci özelliği onun hiçbir baskın dışıye direnç gösterememesidir. Adonis mitinde de bu durum açıkça örneklenmiştir. Adonis yılın üçte ikisini Aphrodite ile üçte birini Persephone ile geçirir. Aylak Adam'a baktığımızda da bu durumun yansımaları görürüz. Bay C.'nin romanda mevsimsel olarak Ayşe-Güler-Ayşe arasında gidip gelişi Adonis'in Aphrodite ve Persephone arasında gidip gelişini andırmaktadır. Ne Adonis ne de Bay C. bu baskın dışılara direnç gösterememiştir. Nitekim C. romanın "Kış" bölümünde Ayşe ile birlikteyken "İlkyaz" bölümünde Güler ile sevgilidir. "Yaz" bölümünde ise tekrar Ayşe'ye dönmüştür. Bu birliktelik de C.'nin arzuladığı şekilde olmamış ve Ayşe bölümün sonunda C.'yi terk etmiştir. Yukarıda da değindimiz gibi puer kişilik baskın dışılara direnç gösteremez. Çünkü puer aeternus arketipi ana tanrıça arketipinin büyüüne kapılmıştır. Bay C. de birlikte olduğu kadınları puer kişiliğinin özelliği gereği mistik bir şekilde bütünleşeceği ana tanrıçalar, anneler olarak görmektedir.

Puerin en önemli özelliklerinden biri hakimiyet değil teslimiyet istemesidir. Nitekim Bay C.'ye bakıldığında parası vardır, yakışıklıdır. Eğer hakim olmak istese, arzuladığı şey bu olsa birçok kadının gönlüne girebilecek durumdadır. Fakat onun asıl istediği bu değildir. O, aynı bir puer gibi teslimiyeti arzular. Romanda Bay C.'nin teslimiyeti arzuladığı sahneler açıkça göze çarpmaktadır. Buna en iyi örnek C.'nin kadınların dizlerine yattığı sahnelerdir. Ayşe ile yazlıkta bir akşam sohbet ederlerken C. başını Ayşe'nin kucağına koyup uzanır ve "*Eskiden orada gene böyle kucağında yatardım*" der (Atılgan, 2017: 149). C.'nin annesi ölünce onu annesinin kardeşi Zehra teyzesi büyütür. Devam eden sayfada C. çocukluğunda Zehra teyzesinin kucağına yattığından söz eder: "*Çünkü onun kucağındayken babamın varlığını unutmuş olurdum.*" der. Yine aynı sayfada C., Zehra teyzesini kıskanç, bencil bir sevgiyle sevdiğini söyledikten sonra "*Olaylar onunla yalnızlığımızı bozup bozmadıklarına göre ya iyi ya da kötüydüler. Eve gelen komşu kadınlara kızardım. Oysa onlarla konuşurken çoğu beni dizine yatırır.*" (Atılgan, 2017: 150). Görüldüğü gibi Bay C. erken yaşta kaybettiği annesinin boşluğunu Zehra teyzesiyle doldurmaya çalışmış, annesinin dizine başına koyamadığından bu arzusunu Zehra teyzesi ile gidermeye çalışmıştır. Fakat onu da kaybedince artık bu boşluğu, gerçek sevgiyi bulabileceğine inandığı

kadınlarla doldurmaya çalışmıştır. Ayşe'nin dizine başına koyup yatması bunun göstergesidir. Teslimiyeti arzulayan puerin gösterildiği en mühim bir başka roman sahnesi şüphesiz C. ile şaşı kadının bir araya geldiği sahnedir. Yolda gördüğü bir hayat kadını olan bu şaşı kadın C.'ye Zehra teyzesini hatırlatır. Bu durum daha romanın ilk sayfalarında C.'nin kendi ağzıyla dile getirilir: “*Şaşı kadın karmaşık yollardan bana Zehra teyzemi getiriyordu.*” (Atılğan, 2017: 14). Romanın son bölümünde C. şaşı kadını evine getirir. Kadın birlikte olacakları zanneder fakat C.'nin arzuladığı şey farklıdır. Şaşı kadının dizlerine başını koyar ve ondan saçlarını okşamasını ister:

“*Sedire oturttu. Başını onun kucağına koyup uzandı...*”

-*Saçlarımı okşasana, dedi.*

...*Yaşamının güç olduğu bu dünyadan uzağa, çocuklukta tadılmış bir huzura kaçmak gerekti; hiç olmazsa bir güncük, yanında ona o tadılmış huzuru hatırlatan bu kadın varken.*” (Atılğan, 2017: 175).

Bunun ardından C. kadından tıpkı Zehra teyzesinin ona dediği gibi “*Bana, ‘Reçel kıvamına gelince indirirsin’ desene.*” (Atılğan, 2017: 175) demesini ister. Ardından da tıpkı Zehra teyzesi gibi kadına burnunun ucunu öptürür ve kadını yollar. Bunlar olurken C.'nin başı şaşı kadının dizlerindedir ve “bu görüntü sığınma durumuna geçmiş bir puer görünümüdür.” (Kabalıcı, 2019: 155). Bu pozisyon bize ana rahmindeki bebek pozisyonunu da hatırladır ki zaten puerin asıl isteği de oraya dönüşür.

Puer aeternus arketipinde baskın olarak takip edilen bir diğer özellik bir işinin olmayışıdır. Romanın adından da anlaşılacağı üzere C. aylaktır, babasından kalan miras ile geçinmektedir. Eğer C.'nin bir işi olsaydı, bu durum roman kişinin temel dinamiklerine de ters olacaktı. Hayatını bir işe adasaydı, diğer insanlar gibi, kendi tabiriyle *eli paketliler* gibi yaşasaydı kanaatimizce arayışını tam olarak gerçekleştiremeyecekti. Arkadaşları da onun aylaklığının farkındalardır. C. uzun süre resim atölyesine uğramayınca arkadaşları meraklanır ve C. gelince ona şu cümleyi kurarlar: “...*Sonunda en olmayacak ihtimal üstünde anlaştık. Tutmuş bir işe girmiştir, dedik.*” (Atılğan, 2017: 19). Evet, C. ufak da olsa bir iş yapmıştır. Şehrin sokak adlarını toplar ve onlar üzerinde düşünür fakat “*Üç gün çalıştım bu işte; dün öğlen bıraktım.*” der (Atılğan, 2017: 19). Kısacası çabuk sıkılmıştır. Bir iş yapmak onun temel amacına aykırıdır. Bu örnekler arttırılabilir. Nitekim Ayşe de yazdığı günlüğünde C.'nin aylaklığından ve işi olmayışından bahseder: “...*Dün gece lokantada bira içerken sormuştum. ‘Aylakım ben, demişti, param var. Hem benim yapabileceğim bir iş de yok.’*” (Atılğan, 2017: 36). C. kendindeki bu durumu tuhaf bulmaz; onun için herkesin bir işinin olması tuhaftır. Çünkü onlar ya aramazlar ya da aradıklarını bulmuşlardır. İki yönden de C. onlardan farklıdır ve yabancılaşmasının temel sebeplerinden biri de budur. Yukarıda değindiğimiz gibi puer arketipinin karşılığı kahraman arketipidir. Kahraman kişilik her zaman iyi bir işe ve iyi bir eşe sahiptir. Fakat Bay C.'de bunların

hiçbiri görülmez. Bay C. bu açıdan da puer aeternus arketipiyle açık bir şekilde uyumaktadır.

Puerin önemli özelliklerinden biri evlenmemesidir. C. de bir puer kişilik olarak evliliğe son derecede karşıdır. Hatta Güler'den ilk olarak soğuması da konuşulan evlilik meselesi üzerine olmuştur. Güler bu hayattan çok beklentisi olmadığını; bir ev, sevdiği bir adam ve iki çocuk istediğini dile getirir. C. bunun üzerine: *“Adam bıktıp kaçsın, çocuklar kuşpalazına tutulsunlar diye mi?”* der (Atılgan, 2017: 87). C. her zaman eleştirdiği eli pakettilerden olmak istemez. Evlilik bu bakımdan onu benzemekten korktuğu bu arayışı olmayan, düz yaşayan insanlardan biri haline getirecektir. C. de doğal olarak bu meseleye karşıdır. Benzer bir sahneyi Güler'in B.'ye yazdığı mektupta görürüz. Güler C.'nin evlilik hakkındaki düşüncelerini yadırgamaktadır ve bunu B.'ye şu şekilde yazar: *“Nasıl olur da bir insan, küçük bir evi, bir eşi, iki çocuğu olsun istemez? Ah, buldum işte: Bu bakımdan o da sana benziyor. Sen, ‘Yetmez bunlar!’ demez miydin?”* (Atılgan, 2017: 97). Bunlar C.'ye de yetmez çünkü onun aradığı şey ulaşılması imkânsız bir şeydir ve gerçek sevgiyi bulmadan, anne arayışını tamamlamadan, temelde ana rahmine dönüş isteğini gerçekleştirmeden o hep eksik kalacaktır. Romanda C.'nin arayıp arayıp bir türlü bulamadığı kişi B. gibi görünmektedir. Fakat dikkatli bakıldığında görülür ki B. ile C. romanda toplamda beş kere karşılaşmışlardır. Romanın 40. sayfasında Bay C., B.'yi duvara tutunup yere tükürürken görür. Gidip konuşmayı düşünür fakat gitmez. Romanın 60. sayfasında Güler ve B.'yi yan yana görür. Güler'in arkasından gitmeyi tercih eder. 119. sayfada artık uzaktan görme yerini yüz yüze tanışmaya bile bırakmıştır. Sahil kenarında C., arkadaşı Sami ile karşılaşır. B. de oradadır (B. Sami'nin ablasıdır). Burada el sıkışıp tanışırlar. Sami C.'ye birlikte plaja gitmeyi teklif eder fakat C. hasta hissettiği söyleyip teklifi reddeder. Romanın 169. sayfasında C. ile B. yolda çarpışırlar fakat yine bir şey olmaz. Romanın en sonunda C. B.'yi yine görür arkasından koşar fakat yetişemez ve roman sonlanır. Görüldüğü gibi Atılgan C. ile B.'yi defalarca romanda karşı karşıya getirmiş hatta el sıkışıp tanışmalarını bile sağlamıştır. C.'nin B. ile karşılaşmalarında gerçek anlamda tanışmamalarının sebebi, C.'nin temelde aradığı kadın özelliklerinin B.'de olmaması, ondaki eksikliği sadece annesinin giderebilecek olmasıdır. Çünkü C. ana tanrıça arketipinin büyüüne kapılmış bir puerdir.

Puer kişiliğin bir diğer önemli özelliği genç ölmesidir. Nitekim yukarıda ele aldığımız puer kişiliğin yansımalarının en iyi okunduğu Adonis mitinde de Adonis, bir yaban domuzu saldırısı sonucu genç yaşta ölmüştür. Romanda Bay C.'nin öldüğünü görmeyiz. Fakat ölümü istediği, ana rahmine dönüş arzusunu dolaylı yoldan dile getirdiği bir sahne göze çarpmaktadır. Ressam arkadaşı Sami, C.'nin bir portresini yapmıştır. Portrede C. kulağını kaşımak üzere sol elini kulağına doğru götürmektedir. Bilindiği üzere bu romanın leitmotivlerinden biridir. C. portredeki bu görüntüyü görünce yüzü kızarır, utanır ve huzursuzlukla orayı terk eder:

Maçkaya doğru yol ortasında, kâğıda sarılı resim koltuğunda, çaresiz, delimsi duruverdiği zaman -yapılar, arabalar, insanlarla çevriliydi. Geçenler 'Bu adam bir şey unuttu; şimdi dönecek,' diye düşünmüşlerdir- dayanma sınırlarımı zorlayınca arabaların tekerleklerine bakıp kıسادan kurtuluşu düşündü... Yoksa dünyada olmayanı mı arıyordu? (Atılğan, 2017: 51).

Görüldüğü gibi C. bu roman sahnesinde açıkça ölümü arzulamaktadır. “Kıسادan kurtuluş” ifadesiyle ölümü bir kurtuluş olarak gördüğü açıktır. Ölüm neticesinde dönmek istediği yer bellidir. C.’nin bu intihar eğilimini “kopulan varlığa geri dönme çabası olarak okumak mümkündür. Psikanalitik yaklaşımda da bu çaba ‘ana rahmine geri dönme’ çabasının dışavurumudur.” (Arıkan, 2012: 100). “Yoksa bu dünyada olmayanı mı arıyordu?” ifadesiyle kanaatimizce bir yaşında kaybettiği annesine gönderme yapılmaktadır. Bir puer kişilik olarak Bay C. erken ölmese de erken ölümü, intiharı aklından bu şekilde geçirmiştir.

Sonuç

Yusuf Atılğan tarafından kaleme alınan *Aylak Adam* romanı modernist yapısı sayesinde derin okumaya ve farklı yorumlar geliştirmeye elverişli bir eserdir. Bu makalede roman “arketipçi eleştiri” yöntemiyle incelenmeye çalışılmıştır.

Roman temelde bir “arayış”ın romanı olma özelliği göstermektedir. C. kendi ifadesiyle “gerçek sevgiyi” aramaktadır. Romanda birçok kadınla birlikte olmasına rağmen C. aradığı gerçek sevgiyi kimsede bulamamıştır ve nitekim roman C.’nin başladığı yere geri dönmüş vaziyetiyle bitmiştir. C.’nin arayışının temelde bir yaşında kaybettiği annesi olduğu ve bir puer kişilik olarak onsuz hayatını sürdürememesi/eksik sürdürmesi/topluma eklemelenmemesi romandan örneklerle çalışmada kanıtlanmaya çalışılmıştır. Puerin başlıca özelliklerinden olan baskın dişilere direnç gösterememe meselesi romanda C.’nin Ayşe-Güler-Ayşe arasında gidip gelişi noktasında örneklendirilmiş ve bu durumun da bir puer kişilik olarak C.’nin ana tanrıça arketipinin büyüüne kapılmış olmasından ileri geldiği görülmüştür. Puer aeternus arketipinin en önemli özelliklerinden bir diğeri ise hakimiyeti değil teslimiyeti arzulasıdır. Bu noktada da C. ele aldığımız arketip ile uyumludur. Teslimiyeti arzulayan ve “sığınma durumuna geçmiş” puer görüntüsü romanda C.’nin kadınların dizlerine uzanma sahneleriyle örneklendirilmiştir. Bay C.’nin teslimiyeti arzulayan görüntüsü en iyi bu roman sahnelerinde görülür ve C., bir puer olarak bu kadınları mistik bir şekilde bütünleşeceği anneler /ana tanrıçalar olarak görmektedir. Puer aeternus arketipinin karşıtı kahraman arketipidir. Kahraman arketipinin genel özelliklerinden biri iyi bir işe ve eşe sahip olmasıdır. Bu açıdan baktığımızda da bir puer olarak Bay C. çalışmaz, aylaktır ve evlenmez. Puerin özelliklerinden biri genç ölmesidir. Bu özellik C. ile tam olarak uyuşmasa da puer kişiliği gereği romanın yukarıda da ele alınan bir sahnesinde ölümü arzuladığı, intiharı aklından geçirdiği açıkça görülmektedir.

Sonuç olarak tüm bu özelliklerinden dolayı Bay C., Jung'un tanımladığı puer aeternus arketipiyle birçok yandan uyumludur. O, bir yaşında kaybettiği annesinin onda yarattığı eksiklik sebebiyle adeta gelişimini tamamlayamamıştır; hayatını bu eksiklik ve arayış içinde savrularak sürdürmektedir. Bu bağlamda C.'yi ebedi bir çocuk olarak değerlendirmek mümkündür.

Kaynakça

- Arıkan, Seda (2012). "Sırça Fanus'ta Esther'in İntiharının Anne Rahmine Geri Dönme Çabası Bağlamında İncelenmesi." *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 16(2): 99-112.
- Atılğan, Yusuf (2017). *Aylak Adam*. İstanbul: Can Yayınları.
- Bayrak, Ömriye (2018). "Psikanalitik Bir Okuma Denemesi: Aylak Adam". *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*. 4(7): 358-381.
- Fordham, Frieda (1999). *Jung Psikolojisi*. (Çev. Aslan Yalçınler) İstanbul: Say Yayınları.
- Grimal, Pierre (2012). *Mitoloji Sözlüğü*. (Çev. Sevgi Tamgüç) İstanbul: Kabalci Yayınevi.
- Gürbilek, Nurdan (2010). *Yer Değiştiren Gölge*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hall, Calvin S. ve Nordby, Vernon J. (2016). *Jung Psikolojisinin Ana Çizgileri*. (Çev. Ender Gürol) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Jung, Carl Gustav (2009). *Dört Arketip* (Çev. Zehra Aksu Yılmaz) İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, Carl Gustav (2015). *Kırmızı Kitap*. (Çev. Okhan Gündüz) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Moran, Berna (2010). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rank, Otto (2001). *Doğum Travması*. (Çev. Sabir Yücesoy) İstanbul: Metis Yayınları.
- Segal, Robert A. (2012). *Mit*. (Çev. Nursu Öрге) Ankara: Dost Yayınları.
- Serrican Kabalci, Ece (2018). Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âtî Süreci Yazarlarının Romanlarının Arketipsel Eleştiri Yöntemiyle İncelenmesi. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Serrican Kabalci, Ece (2019). "Sonsuza Kadar Çocuk Kalmak: Ebedî Çocuk/Puer Aeternus Arketipi Bağlamında Ahmet Cemil". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (93): 150-160.
- Serrican, Ece (2015). "Carl Gustav Jung'un Analitik Psikoloji Kuramındaki Arketip Kavramının Edebiyata Yansımaları". *International Journal of Social Sciences and Education Research*. 1(4): 1205-1215.
- Uğurlu, Seyit Battal (2008). "Yusuf Atılğan'da Baba İmgesi: Psikanalitik Bir Yaklaşım". 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildiriler: Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri. Cilt 4. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı. 1719-1742.